

Andrzej Bonusiak*

OD ATO DO WOJNY. POLACY I PRZEDSTAWICIELE MNIEJSZOŚCI POLSKIEJ W UKRAINIE, W WALKACH NA WSCHODZIE UKRAINY

Streszczenie

Poniższy tekst dotyczy zaangażowania Polaków oraz obywateli Ukrainy polskiego pochodzenia w bezpośrednie działania wojenne w Ukrainie od 2014 r. Przedmiotem analizy były losy żołnierzy i ochotników oraz członków formacji paramilitarnych walczących z separatystami i z Rosją. W celu przeprowadzenia badań sięgnięto po materiały dostępne w mediach polskojęzycznych oraz istniejącą literaturę przedmiotu. Przeprowadzono je z wykorzystaniem metod badawczych charakterystycznych dla prasoznawstwa, historii i politologii. W wyniku przeprowadzonych dociekań udowodniono, iż polski wkład w tę walkę już po kilku miesiącach regularnej wojny był większy niż w trakcie ośmioletniego „pełzającego” konfliktu. Stwierdzono jednocześnie, że ze względu na nadal trwające działania militarne nie ma możliwości precyzyjnego określenia wymiaru polskiego wkładu i że ostateczne ustalenia w tym zakresie możliwe będą dopiero po zakończeniu wojny.

Słowa kluczowe: wojna, Polacy, Ukraina, Rosja, separatyści

Wstęp

*To nie jest koniec,
to nawet nie jest początek końca,
to dopiero koniec początku!*

Winston Churchill

Jeden z reporterów omawiających wojnę w Ukrainie, Marcin Wy-
rwał, napisał, że już po kilku dniach od wybuchu pełnowymiarowego
konfliktu pierwsi ochotnicy z Polski znaleźli się w Ukrainie. Zgłosili się
na wezwanie prezydenta Wołodymyra Zełenskiego. Dotarli do specjalnej
formacji – Międzynarodowego Legionu Obrony Terytorialnej Ukrainy,

* Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: abonusiak@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0003-3859-4521.

którego powstanie ogłoszono 27 lutego 2022 r. Ludzie ci dołączyli do obrońców Ukrainy – Ukraińców i przedstawiciele wielu innych nacji walczących dotąd na wschodzie państwa przez osiem lat. Wśród nich od samego początku byli zarówno Ukraińcy polskiego pochodzenia, jak i Polacy¹.

Począwszy od 2014 r., tereny wschodniej Ukrainy znalazły się w stanie, który można najkrócej określić jako „nienazwana wojna”. Kijów przez pierwsze lata używał określenia operacja antyterrorystyczna (ATO). Zmieniło się to w wyniku decyzji prezydenta Petra Poroszenki, który pod koniec kwietnia 2018 r. ogłosił zmianę zasad działań z akcji antyterrorystycznej prowadzonej przez Służbę Bezpieczeństwa Ukrainy na operację wojskową dowodzoną przez Połączony Sztab Sił Zbrojnych Ukrainy. Od tego momentu możemy mówić o wojnie, choć biorąc pod uwagę oficjalne stanowisko Rosji – jednostronną. Operację wojskową prowadziła bowiem tylko Ukraina, Rosja nie była oficjalnie stroną tego konfliktu. Z jej punktu widzenia sytuacja ta nie zmieniła się również po 24 lutego 2022 r. – dla Kremla rozpoczęła się wówczas „operacja specjalna”. Dla Kijowa i prawie całego świata „pełzająca” wojna przekształciła się natomiast w największy od zakończenia II wojny światowej europejski konflikt zbrojny².

Dla ochotników walczących w operacji antyterrorystycznej sytuacja była jasna. Potwierdzał to jeden z nich, Jarosław Wójcicki: „Jakkolwiek byśmy chcieli ją nazywać inaczej: ATO czy wojna domowa, to jest to wojna!” Twierdził, że władze Ukrainy nie miały wyjścia. Wojna oznacza, że Ukraina jest oficjalnie stroną konfliktu wojennego z jakimś państwem, w tym przypadku z Federacją Rosyjską. W takiej sytuacji wszystkie przedsięwzięcia powinny pracować tylko na potrzeby wojny, nie można przeprowadzać jakichkolwiek reform, państwo nie może normalnie funkcjonować. Już wówczas mówił, że na wschodzie Ukrainy toczy się wojna o przyszłość i integralność Europy. Z tego powodu Europa powinna wesprzeć Ukrainę, ponieważ jeśli Ukraina przegra, następnymi obiektami inwazji mogą być państwa bałtyckie, niestety, także Polska³.

W rzeczywistości trzeba uznać, że od 2014 r. na wschodzie Ukrainy trwał ograniczony terytorialnie konflikt zbrojny, który w 2022 r. rozsze-

¹ FK, *Polak pochodzący z Gdańska zginął na wojnie z Rosją*, Trójmiasto.pl, <https://www.trojmiasto.pl/>, 11.11.2022 (16.12.2022); M. Wyrwał, *Polak na wojnie z Rosją. „Wylewałem krew z butów”*, Onet, <https://onet.pl/>, 3.11.2022 (16.12.2022).

² M. Klimecki, *Krym, Donieck, Ługańsk 2014–2015*, Warszawa 2021, s. 3–9, 55–68; M. Klimecki, Z. Karpus, *Czas samotności. Ukraina w latach 1914–2022*, Warszawa 2022, s. 283 i nast.

³ W. Iszczuk, *Wojna oczami Polaka*, Portal Społeczno-Polityczny Jagiellonia.org, <https://jagiellonia.org>, 10.04.2017 (16.12.2022).

rzył swój zasięg i skalę. Rozpoczęła się „pełnokrwista” wojna zdominowana przez działania sił pancerno-zmechanizowanych i artylerii, toczona z szerokim wykorzystaniem lotnictwa, floty oraz pozostałych formacji sił zbrojnych ze szczególnym uwzględnieniem roli formacji specjalnych oraz paramilitarnych (w tym ochotniczych), a także wojny cybernetycznej⁴.

Celem artykułu jest opisanie zaangażowania ukraińskich Polaków oraz obywateli Polski w konflikt zbrojny toczony przez Ukrainę od 2014 r. Rozważania poświęcono przede wszystkim bezpośredniej walce żołnierzy i ochotników na froncie „pełzającej” wojny i w trakcie pełnowymiarowego konfliktu rozpoczętego w lutym 2022 r. Starano się odpowiedzieć na pytanie, z jakiego powodu członkowie opisywanej grupy uczestniczyli w tych walkach, o co walczyli. Co ich motywowało do takiego poświęcenia? Jak i gdzie walczyli, ponosili rany i ginęli? Przyjęto, że głównym czynnikiem, dla którego członkowie diaspory uczestniczyli w konflikcie, był ich patriotyzm. Tak samo oceniono przyczyny decyzji obywateli Polski, którzy walcząc o Ukrainę, walczyli o Polskę.

Dążąc do odpowiedzi na tak nakreślone pytania badawcze i weryfikacji hipotezy, sięgnięto po metody z obszaru badań historycznych, prasoznawczych i politologicznych. Jako podstawowe źródło wiedzy uznano media – zarówno polskojęzyczne tytuły ukazujące się na Ukrainie, jak i te wychodzące w Polsce. Szczególnie ważne były w tym zakresie polskie tytuły opiniotwórcze oraz redagowane nad Dnieprem: „Kurier Galicyjski”, „Mozaika Berdyczowska”, „Słowo Polskie”. Szeroko wykorzystano źródła internetowe, także zamieszczane w sieci nagrania dźwiękowe i materiały filmowe. Liczba publikacji związanych bezpośrednio z opracowywanym tematem była bardzo ograniczona. Stanowiła ona ułamek procenta wszystkich tekstów udostępnionych w omawianych latach przez analizowane źródła.

W prowadzonych dociekaniach oparto się na dostępnej literaturze przedmiotu, która jest ograniczona. Wprawdzie na „rynku” dostępne są dziesiątki różnych tekstów dotyczących omawianych wydarzeń, ale mają głównie charakter ogólny. Najczęściej przedstawiają zasadnicze wydarzenia tego okresu: „Rewolucję Godności”, utratę Krymu, walki z separatystami, wojnę. Często są to mniej lub bardziej wartościowe wspomnienia czy reportaże. Publikacji naukowych jest stosunkowo niewiele i mają najczęściej charakter ogólny. W tym zakresie trzeba wymienić opracowania autorstwa M. Klimeckiego, W. Karpusa i J. Wolskiego koncentrujące się na przyczynach i przebiegu konfliktu zbrojnego. Jedy-
nym badaczem, który od wielu lat podejmuje próby naukowego spojrze-

⁴ M. Klimecki, *op.cit.*, s. 69 i nast.; J. Wolski, *Spokojnie o wojnie. Czy Rosja zaatakuje Polskę?* Warszawa 2022, s. 63–83.

nia na zagadnienie czynnego uczestniczenia obywateli Ukrainy polskiego pochodzenia i Polaków w konflikcie, jest piszący te słowa⁵.

Tekst artykułu został zbudowany na zasadzie układu chronologiczno-tematycznego. Najpierw przedstawiono kwestie dotyczące zaangażowania omawianej grupy w działania okresu ATO, a następnie wojny pełnowymiarowej. Narrację podzielono na części, z których pierwsza prezentuje udział obywateli Ukrainy, a druga Polski. Takie podejście pozwoliło na wewnętrzne wyważenie problematyki.

W ATO i przeciwko ATO

„Rewolucja Godności” doprowadziła do konieczności opowiedzenia się po jednej ze stron wszystkich obywateli niezależnie od ich pochodzenia etnicznego. Takiego wyboru musieli dokonać również Ukraińcy polskiego pochodzenia. Zdecydowana większość z nich wspierała centralne władze. Takie było stanowisko najważniejszych polskich struktur: Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie i Związku Polaków Ukrainy oraz Partii Polaków Ukrainy⁶. Zewnętrzny obserwator – ochotnik z Polski o pseudonimie „Polak” – mówił, że „na początku ukraińska armia zdradziła. Wyżsi oficerowie zdradzili. Gdyby do obrony nie stanęli ochotnicy, byłby koniec”⁷. Ówczesne siły zbrojne były słabe, zdemoralizowane i pozbawione chęci do walki. W rzeczywistości państwo ocalił oddolny zryw, który podjęli przedstawiciele całego społeczeństwa, w tym również ci pochodzenia polskiego⁸.

We wspomnieniach weteranów pojawiają się informacje o zdziwieniu pracowników ukraińskich punktów rekrutacyjnych, do których zgłaszali się przedstawiciele mniejszości polskiej nad Dnieprem⁹. Okazało się, że zasadniczo wybierali oni spełnienie swojego obywatelskiego obowiązku, są ukraińskimi patriotami, którzy nie wahają się włączyć do walki w obronie ojczyzny. Podkreślali to sami Ukraińcy, od przedstawi-

⁵ Zob. bibliografia.

⁶ A. Bonusiak, *Mniejszość polska na Ukrainie w walce o demokratyczną, wolną i jednolitą ojczyznę*, Rzeszów 2022, s. 105–115; *idem*, *Rzecz o działalności politycznej mniejszości polskiej na Ukrainie (1988–2018)*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, 2020, nr 2, s. 5–20; *idem*, *Ukraińscy Polacy wobec konfliktu na Ukrainie (2013–2015)*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, 2016, nr 1, s. 333–336.

⁷ A. Lichnerowicz, *Polak walczy w Donbasie po ukraińskiej stronie. „Nie jestem najemnikiem. Jestem idealistą. Nikt mi nie płaci. To taki wolontariat”* [ROZMOWA], TOK.FM, <https://www.tokfm.pl>, 3.03.2015 (16.12.2022).

⁸ *Ibidem*; *eadem*, *Kim jest Polak, który walczy w Donbasie po stronie ukraińskiej*, Polityka, <https://www.polityka.pl>, 4.03.2015 (16.12.2022); M. Klimecki, *op.cit.*, s. 42–49.

⁹ W. Iszczuk, *op.cit.*

cieli władz państwowych różnych szczebli zaczynając, na kolegach z poszczególnych oddziałów kończąc. Dowódca jednego z poległych żołnierzy Aleksandra Zalizki mówił: „ktoś ucieka i chowa się przed wojskiem, a ktoś bierze broń i idzie bronić ojczyzny. Zalizko był z tych, którzy nie chowają się przed wrogiem”¹⁰.

Mobilizowani członkowie diaspory polskiej trafiali do formacji wystawianych przez ich macierzyste jednostki wojskowe. Ochotnicy wybierali miejsce swojej służby zgodnie z własnymi przekonaniem. Zazwyczaj były to różne oddziały paramilitarne, które w pierwszym okresie konfliktu cieszyły się większym zaufaniem od regularnej armii. Jednym z nich była formacja „Ajdar”, w której służył i zginął na samym początku konfliktu Paweł Jaszczuk¹¹. Byli wśród nich również członkowie formacji paramilitarnych, takich jak choćby Straż Graniczna. Jeden z nich, Jarosław Wójcicki z Sądowej Wiszni, służył w jednostce szybkiego reagowania tej formacji „Skała”. Walczył jako snajper m.in. w okolicach Mariupola¹². Funkcjonariuszem Straży Granicznej był również Paweł Dyjak, który zginął w 2014 r.¹³ Wśród walczących byli oficerowie lub podoficerowie armii czynnej. Jeden z nich, absolwent żytomierskich studiów pedagogicznych Oleksandr Krzyżanowski, mówił: „Poszedłem na ochotnika. Nawet nie wiem, co było bodźcem do tego, że zgłosiłem się do służby w wojsku”¹⁴. Zdecydowanie najwięcej było jednak żołnierzy, którzy trafiali do ukraińskich sił zbrojnych. Przedstawiciele diaspory polskiej walczyli między innymi w jednostkach powietrznodesantowych (81 BP-D¹⁵ i 95 Żytomierskiej BP-D), formacjach zmechanizowanych (30 BZmech.¹⁶ z Nowogrodu Wołyńskiego, 54 BZmech., 58 Sumskiej BZmech., 72 BZmech., 93 BZmech.) czy artyleryjskich (26 Berdyczowska BA)¹⁷.

¹⁰ „Słowo Polskie”, na podstawie informacji zhitomir.info, *Kolejny Polak poległ za Ukrainę*, „Słowo Polskie”, 2016, nr 5, s. 4; L. Wermińska, *Wybór*, „Mozaika Berdyczowska”, 2022, nr 4, s. 5–7.

¹¹ W. Szelepa, *Bohaterowie nie umierają! Ostatni bój Pawła Jaszczuka*, Mozaika Berdyczowska. Charytatywne kulturalno-oświatowe pismo, <https://mozberd.com.ua>, 20.10.214 (9.05.2022); *idem*, *Ostatni bój Pawła Jaszczuka*, „Mozaika Berdyczowska”, 2014, nr 4, s. 6.

¹² W. Iszczuk, *op.cit.*

¹³ F. Miciński, *Żaloba w Hreczanach*, „Kurier Galicyjski”, <https://kuriergalicyjski.com>, 17.07.2014 (9.05.2022); *idem*, *Żaloba na Greczanach*, „Słowo Polskie”, 2014, nr 8, s. 8; *idem*, *Żaloba na Hreczanach*, „Kurier Galicyjski”, 2014, nr 13, s. 7.

¹⁴ A. Dębicka, *Konflikt na Donbasie oczami Polaka z Żytomierza*, Kresy.wm.pl, <https://gazetaolsztynska.pl>, 18.11.2014 (28.03.2020).

¹⁵ Brygada Powietrzno-Desantowa.

¹⁶ Brygada Zmechanizowana.

¹⁷ A. Bonusiak, *Mniejszość...*, s. 110–115; A. Dębicka, *op.cit.*; *Potomkowie Polaków oddają życie za wolność Ukrainy: Igor Branowicki* (WIDEO), Portal Społeczno-

W trakcie walk zginęło 20 żołnierzy polskiego pochodzenia: Aleksander Boruszewski, Igor Branowicki, Paweł Dyjak, Andrij Hawryluk, Paweł Jaszczuk, Waclaw (Wiacesław) Kutkowski, Wasyl Malanowski, Iwan Marczenko, Witalij Mioduszewski, Leonid Ordyński, Rusłan Piwień, Eugeniusz Sarnawski, Maksym Słomczyński, Leon Smoliński, Walery Szyszak, Wiktor Wereszczak, Wadim Zabrodzki, Aleksander Zalizko. Wśród nich znaczną grupę stanowili żołnierze kontraktowi i oficerowie służby czynnej. W różnych miejscach frontu ATO walczyli m.in.: Witalij Bielski, Oleg Brasławski, Jerzy Franciszek Chworostowski, Damian Duda, Konrad Kamilski, Feliks Koziński, Leszek Kłoszewski, Władysław Kuczyński, Aleksander Nidzielski, Ołeksander Sosowski, Jurij Rakowycz, Wołodymyr Nieżaniecki, Wiktor Milinczuk, Ołeksij Ławrynowicz, Gleb Kozaczuk, Roman Boryta, Witalij Święcicki, Jarosław Wójcicki¹⁸.

Największa liczba zmobilizowanych trafiała do jednostek, które przyjmowały mieszkańców obwodów żytomierskiego i winnickiego oraz lwowskiego – a więc tych, w których znajdowały się największe środowiska polskie. Taka sama sytuacja utrzymała się również w okresie pełnowymiarowej wojny. Obywatele Polski pojawili się w formacjach walczących na wschodzie Ukrainy już w 2015 r. Zazwyczaj występowali pod pseudonimami. Walczyli w formacjach ochotniczych, niepodporządkowanych bezpośrednio siłom zbrojnym. Jeden z nich o pseudonimie „Polak” „zaciągnął się do batalionu Donbas walczącego na wschodzie Ukrainy. Ochotnik tak tłumaczył swoją decyzję wyjazdu na Ukrainę. Kroplą goryczy było to, jak przeczytałem o tym Lemańskim. Jest to koleś, który z Londynu przyleciał walczyć z faszystami” [chodzi o Ukraińców – AB]. Twierdził, że jego służba jest rodzajem wolontariatu, nikt go do niej nie namawiał i nikt za nią nie płacił¹⁹.

Natychmiast po rozpoczęciu walk w ramach ATO po stronie separatystów czynnie wystąpiła grupa ochotników z całego świata, w tym również z Polski. Obok nich znaleźli się tam Serbowie, Francuzi, Węgrzy, Bułgarzy, Czesi, Łotysze, Hiszpanie, Niemcy, Włosi, a nawet Amerykanie (z USA). Ci pierwsi utworzyli nawet liczący dwustu ludzi oddział. Politycznie byli to najczęściej zwolennicy skrajnej prawicy²⁰. Wśród

Polityczny Jagiellonia.org, <https://jagiellonia.org> 26.01.2019 (22.10.2021); Jb, *Potomkowie Polaków giną za Ukrainę: Igor Branowicki. Spotkanie w ambasadzie*, BELSAT, <https://naviny.belsat.eu>, 26.01.2019 (7.01.2023).

¹⁸ A. Bonusiak, *Mniejszość...*, s. 105–115.

¹⁹ A. Lichnerowicz, *Polak...*; *eadem*, *Kim jest Polak, który walczy w Donbasie po stronie ukraińskiej*, Polityka, <https://www.polityka.pl>, 4.03.2015 (16.12.2022).

²⁰ D. Furmańczyk, Z. Parafinowicz, M. Potocki, *Międzynarodowa wojna w Donbasie. Polacy walczą po stronie Rosji*, Forsal.pl, <https://forsal.pl> 30.09.2014 (16.12.2022); N. Dziurdzińska, *op.cit.*

ochotników walczących po stronie separatystów była grupa kilku osób z Polski. „Nie reprezentuję polskiego, proatlantyckiego rządu. Reprezentuję wolnych Polaków. Ludzi, którzy są przeciwni bazom NATO na terytorium Polski – mówił na wiecu w Doniecku jeden z nich, lider Falangi Bartosz Bekier”. Zgodnie z niepotwierdzonymi danymi po stronie separatystów opowiedzieli się co najmniej czterej Polacy²¹. Jeden z nich służył jako strzelec w Siłach Zbrojnych Donieckiej Republiki Ludowej. „Jak mówi, jego towarzysze to dobrzy ludzie... Mężczyzna pochodzący ze Szczecinka twierdzi, że «walczy przeciwko neobanderowcom» i najważniejsze jest to, że robi to dla «wolności Donbasu»²². Nie ma natomiast potwierdzonych danych o uczestnictwie osób polskiego pochodzenia w walkach po stronie separatystów, co oczywiście nie oznacza, że ich nie było.

W pełnowymiarowej wojnie

Do 24 lutego 2022 r. losy walczących były ściśle związane z działaniami prowadzonymi na terenie Donbasu oraz wzdłuż nowo powstałej linii rozgraniczenia na Krymie. Po tej dacie nie ma możliwości prześledzenia szlaku bojowego tych formacji, ale nie ulega wątpliwości, że znajdowały się one w walkach. Wiadomo, że obrońcy odnosili rany i ginęli, walcząc o swoją ojczyznę. Ze względu na wojenne realia informacje na ten temat są jednak ograniczone. Jest to całkowicie zrozumiałe – jakiegokolwiek dane umożliwiające przeciwnikowi wykrycie miejsca działania poszczególnych oddziałów mogą przesądzić o ich losie. Nic więc dziwnego, że władze ukraińskie robią wszystko, aby co najmniej ograniczyć, a najlepiej całkowicie uniemożliwić wyciek tego typu drażliwych danych do przestrzeni medialnej.

Niemniej wiemy, że w okolicach Chersonia w pierwszym okresie wojny zginął Wiaczesław Kaurkin. Jego zwłoki zostały ekshumowane i pochowane w rodzinnym Żytomierzu dopiero po wyzwoleniu części obwodu chersońskiego. Natomiast we wrześniu w obronie Charkowa poległ pochodzący z Berdyczowa Włodzimierz Gałęcki. Wiemy również, że w listopadzie zginął Marian Matusz z Mościsk, którego pogrzeb przekształcił się w patriotyczną manifestację ludności rejonu²³. Przed-

²¹ D. Furmańczyk, Z. Parafinowicz, M. Potocki, *op.cit.*

²² [ann/belsat.eu](https://belsat.eu), *Polak walczy w Donbasie przeciwko Ukraińcom. Zgodnie z prawem obywatel naszego kraju nie może służyć w armii innej niż nasza*, wPolityce.pl, <https://wpolityce.pl>, 20.08.2016 (16.12.2022).

²³ J. Junko, *Polacy giną za Ukrainę*, Forsal.pl, <https://forsal.pl>, 5.12.2022 (16.12.2022); N. Dziurdzińska, *Polak zginął w wojnie w Ukrainie*, Polska Agencja Prasowa, <https://www.pap.pl/> 2.11.2022 (16.12.2022); K. Czawaga, *Polak Marian Matusz z Mościsk*

stawiciele diaspory polskiej znajdowali się również w uparcie bronionym Mariupolu. Był wśród nich Krzysztof pochodzący z Mościsk. Został ciężko ranny w walkach i znalazł się w prowizorycznym szpitalu. Po kapitulacji trafił do szpitala rosyjskiego, gdzie nie był leczony, tylko podtrzymywany przy życiu. Jak twierdził, jeńców niezależnie od stanu zdrowia starano się zastraszać. Wspominał, że obrońcy miasta dzielili się z ludnością cywilną wszystkim, co mieli, szczególnie żywnością, a sami ograniczali się do absolutnego minimum²⁴.

Bezpośrednio po ataku Federacji Rosyjskiej władze ukraińskie rozpoczęły tworzenie międzynarodowej formacji mającej walczyć przeciwko Rosji. Wśród kilkudziesięciu tysięcy przedstawicieli 55 państw położonych na różnych kontynentach znajdują się tak „egzotyczni” i niezwiązani z Europą ochotnicy, jak Brazylijczycy, Japończycy czy Koreańczycy. Są byli członkowie formacji specjalnych z różnych państw, Legii Cudzoziemskiej, jednostek antyterrorystycznych. Są także obywatele Polski²⁵. „Już w pierwszej połowie marca do Ministerstwa Obrony Narodowej wpłynęło łącznie 19 wniosków od osób, które chciały służyć w ukraińskiej armii. Nie byli to jedyni obywatele naszego kraju, decydujący się na podobny ruch”. Zdecydowanie większa liczba ochotników nie podjęła działań formalnych, a tymczasem zgodnie z prawem obowiązującym w Polsce za służbę wojskową w obcej armii obywatele Polski pociągani są do odpowiedzialności karnej²⁶. Kwestia ta była problemem wszystkich Polaków, którzy zgłaszali się do walki w Ukrainie po 2014 r. Podejmowano przeciwko nim postępowania śledcze, co prowadziło nawet do przyjmowania przez nich obywatelstwa ukraińskiego. Polskie prawo przewiduje karę od 3 miesięcy do 5 lat więzienia za służbę wojskową w obcej armii. Pomimo to nawet kilkudziesięciu Polaków przewinęło się przez ukraińskie formacje ochotnicze działające w ramach ATO i po przeciwnej stronie²⁷.

zginął w obronie Ukrainy, „Kurier Galicyjski”, 2022, nr 21, s. 4; L. Wermińska, *op.cit.*; *Kondolencje*, „Tęcza Żytomierszczyzny”, 2022, nr 3, s. 11.

²⁴ *Polak walczący na Ukrainie w Mariupolu wypuszczony z rosyjskiej niewoli – Opowieści z wojny*, Youtube, Studio Wschód, <https://www.youtube.com>, 6.10.2022 (16.12.2022).

²⁵ P. Barejka, *Ilu Polaków walczy w ukraińskiej armii? Mamy najnowsze dane z MON, ale to tylko ulamek*, Wprost, <https://www.wprost.pl>, 13.04.2022 (16.12.2022); *Polak zginął w Ukrainie. Dramatyczne doniesienia z Donbasu*, newsbook, <https://newsbook.pl>, 21.07.2022 (16.12.2022); FA, KOAL, *Nie żyje Polak walczący na Ukrainie. Był zawodnikiem MMA*, Tvp.info, <https://www.tvp.info> 24.07.2022 (16.12.2022).

²⁶ *Tragiczne wieści. Nie żyje Polak, który walczył w Ukrainie*, O², <https://www.o2.pl> 21.07.2022 (16.12.2022).

²⁷ A. Lichnerowicz, *Polak...; eadem, Kim...*

Ochotnicy służyli w różnych jednostkach i na różnych odcinkach frontu. Wykonywali wyznaczone im zadania, od szkoleniowych zaczynając, przez służbę w różnego typu punktach kontrolnych, na formacjach walczących na froncie kończąc. „Dużo formacji ochotniczych jest na pierwszej linii. Pomagają też na *checkpointach*. Były również typowo medyczne formacje ochotnicze, które na różnych poziomach się sprawdzają i całościowo nas zabezpieczały”²⁸. Nie było jednego rejonu, w którym służyli ochotnicy. Walczyli w rozproszeniu w różnych jednostkach. Jeden z nich wspominał, że skierowano go do formacji zdominowanej przez Ukraińców, w której było ledwie kilku obcokrajowców, ale na froncie jego oddział współpracował „także z formacjami pochodzącymi wyłącznie z krajów zachodniej Europy”. Zaznaczał, że nie było poważniejszych problemów komunikacyjnych nie tylko pomiędzy Polakami a Ukraińcami, ale również przedstawicielami społeczeństw zachodniej Europy i Ukraińcami. Wynikało to z tego, że oni „wiedzieli po co przyjeżdżają, chcieli pomóc i byli tam już długo”²⁹. Weterani wspominają, że nie było większych problemów osobowych. Przybysze z zagranicy wiedzieli, po co przyjechali i najczęściej byli doświadczonymi żołnierzami. Ukraińcy również nie mieli najmniejszych wątpliwości, zdawali sobie sprawę, po co i dla kogo walczą, znali teren i specyfikę obszarów, na których toczyły się walki. Znali mentalność Rosjan. Zagranicznicy, obok doświadczenia zawodowego, znali napływającą na Ukrainę broń i sprzęt wojskowy. Taki konglomerat dobrze działał w praktyce³⁰.

Jednak nawet najlepsze wyszkolenie i uzbrojenie nie zabezpiecza przed stratami. Na terenie obwodu charkowskiego w lipcu zginął Tomasz Walentek, w obwodzie chersońskim poległ w październiku Marian Mateusz, a w listopadzie na pograniczu obwodów charkowskiego i ługańskiego nieznanymi z nazwiska mieszkańcy Gdańska. W tym przypadku wiadomo, że rannych zostało dwóch Polaków, ale drugiego udało się uratować. W grudniu 2022 r. pojawiły się informacje o śmierci dwóch kolejnych Polaków – członków Legionu Międzynarodowego: Janusza Szeremety, pseudonim „Kozak”, oraz jego kolegi z oddziału Krzysztofa Tyfla³¹. Wiadomo również o kilku innych polskich ochotnikach wal-

²⁸ M. Szopa, „Rosjanie nam się nie przedstawiali”. *Polak na pierwszej linii w Donbasie* [WYWIAD], Defence24, <https://defence24.pl>, 4.10.2022 (16.12.2022).

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*; M. Wyrwał, *Polak...*

³¹ FK, *op.cit.*; J. Junko, *op.cit.*; *Polak zginął...*; FA, KOAL, *Nie żyje...*; *Tragiczne wieści...*; R. Bojanowicz [oprac.], *Ukraina: Dwóch Polaków zginęło w wojnie z Rosją*, Forsal.pl, <https://forsal.pl>, 5.12.2022 (16.12.2022); A. Pipała, *Dwóch Polaków zginęło w Ukrainie na froncie wojny z Rosją*, Bankier.pl, <https://www.bankier.pl>, 5.12.2022 (16.12.2022); K.B., *W Donbasie zginął Polak walczący w Międzynarodowym Legionie*

czących w różnych miejscach Ukrainy. Jeden z nich, „Kris”, został ciężko ranny w nogi. Pomimo tego chciał najszybciej, jak to możliwe, wrócić na front³².

Zakończenie

Zgodnie z oficjalnymi ukraińskimi danymi przyjmuje się, że bezpośrednio na froncie ATO walczyło około 64 tys. osób po stronie ukraińskiej, z czego do 1 grudnia 2021 r. poległo 4490 (zgodnie z danymi *Книги Пам'яті Полеглих За Україну*)³³. Szacunkowo można przyjąć, że do tego dnia zginęło około 4,5 tys., a więc 7% skierowanych na front. Zakładając, że taki sam wskaźnik dotyczył osób polskiego pochodzenia walczących po stronie ukraińskiej, otrzymamy 280–300 zmobilizowanych przy 20 potwierdzonych ofiarach śmiertelnych i około 100 rannych³⁴. Oficjalnie dane ukraińskie z 1 grudnia 2022 r. określają poziom poniesionych strat po 24 lutego 2022 r. na ponad 10 tys. żołnierzy poległych w walce. Teoretycznie rannych powinno zostać około 65 tys. walczących. Taki zdaniem specjalistów jest współczynnik określający liczbę zabitych do rannych po stronie ukraińskiej w tej wojnie (wynosi on 1 do 6–7). Jednocześnie szacować należy, że do obrony ojczyzny Kijów skierował około 750 tys. ludzi. Biorąc pod uwagę te wielkości, trzeba przyjąć, że ze środowiska polskiego w Ukrainie wywodzić się powinno statystycznie ponad 2100 obrońców Ukrainy, z których rannych zostało około 200, a poległo w przybliżeniu 30.

Opierając się na przedstawionych powyżej wyliczeniach, można przyjąć, że tylko w pierwszych dziesięciu miesiącach pełnowymiarowej wojny straty poniesione przez członków omawianej społeczności były większe od tych poniesionych przez osiem lat „pełzającego” konfliktu. Poważniejsze były również straty ochotników z Polski, których w analizowanym okresie poległo 5 (z lat 2014–2022 nie ma potwierdzonych

Obrony Ukrainy, Wnet.fm, <https://wnet.fm> 21.07.2022 (16.12.2022); M. Wyrwał, „Za wolność waszą i naszą”. Polacy na wojnie z Rosją”, Onet, <https://onet.pl>, 25.11.2022 (16.12.2022); S. Panteluk, *Robił to co uważał, że trzeba zrobić natychmiast. Rozmowa z matką Tomasza*, „Dziennik Kijowski”, 2022, nr 12, s. 1, 6, 7; *Polscy ochotnicy polegli na Ukrainie*, „Słowo Polskie”, 2022, nr 12, s. 7.

³² M. Wyrwał, *Polak...*

³³ *Книга Пам'яті Полеглих За Україну. В Книзі враховані всі бойові та більшість не бойових втрат, яких зазнала Україна в зоні проведення АТО/ООС За станом на 1 грудня 2021 р.*, Memorybook, <https://memorybook.org.ua>, 1.12.2021 (7.01.2023).

³⁴ A. Bonusiak, *Mniejszość...*, s. 110.

danych o ofiarach śmiertelnych w tej grupie). Stosując przywołany wcześniej ogólnoukraiński wskaźnik, oznacza to, że rannych powinno zostać około 30 z 300–350 walczących³⁵. Dane te mają charakter przybliżony, gdyż nie mamy żadnych informacji określających, jaki był udział ludności polskiego pochodzenia wśród mieszkańców Ukrainy w momencie wybuchu pełnowymiarowej wojny. Nie wiadomo, ilu z przebywających poza granicami państwa ukraińskich Polaków zdecydowało się wrócić i bronić ojczyzny. Nie wiadomo wreszcie, jakie były rzeczywiste straty ukraińskie do grudnia 2022 r. Dane te są ściśle tajne i będziemy mogli poznać je najszybciej dopiero po zakończeniu działań militarnych. Na potrzeby niniejszych rozważań można przyjąć, że ogólny poziom zaangażowania członków mniejszości polskiej w walkę przeciwko Rosji jest już obecnie większy od wysiłku poniesionego podczas ośmiolecia pełzającego konfliktu 2014–2022. Identycznie jest w przypadku Ukrainy i Ukraińców.

Przeprowadzona analiza pozwala również na sprecyzowanie, jak „wyglądał” statystyczny uczestnik wojny. Nie ulega wątpliwości, że niezależnie od tego, o której grupie mówimy, w pierwszym okresie (2014–2022) dominowały osoby starsze. Były one świadome sytuacji Ukrainy. Widziały konieczność czynnego włączenia się w walkę na rzecz ojczyzny. Najczęściej były to osoby w wieku trzydziestu–pięćdziesięciu lat, posiadające rodziny i wiedzące o tym, że walczą o ich przyszłość. Na tle tej grupy liczba młodszych uczestników konfliktu była statystycznie niewielka. Podobni wiekowo byli ochotnicy napływający z Polski, również oni mieli ustabilizowane życie i wypracowane poglądy.

W okresie wojny pełnowymiarowej sytuacja ta uległa pewnym zmianom. Przede wszystkim do sił zbrojnych Ukrainy zmobilizowanych zostało ponad 750 tys. żołnierzy, co z demograficznego punktu widzenia oznaczało, że do walki zaangażowano osoby należące do wszystkich roczników podlegających mobilizacji. Niewątpliwie liczba młodych walczących na froncie ogromnie wzrosła w liczbach bezwzględnych, ale raczej nie w odsetku walczących³⁶. Spostrzeżenie to dotyczy jednak tylko

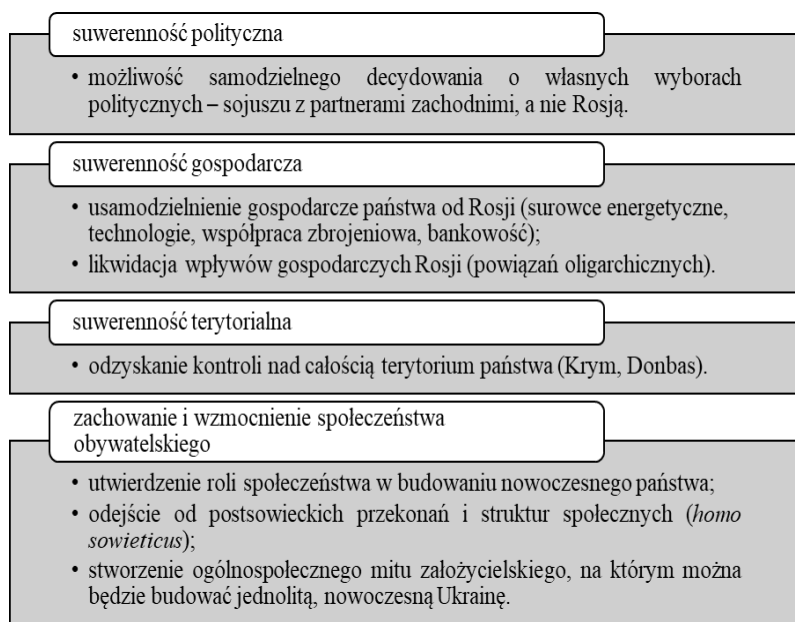
³⁵ Sądę, z jednej strony, że realny stan środowiska polskiego w Ukrainie był w tym momencie zapewne o 1/3 niższy niż w roku spisu powszechnego (2001) i wynosił około 0,2% populacji, co zredukowałoby stan strat do 1400 – 135 – 20. Z drugiej strony jednak, jego zdaniem, straty strony ukraińskiej trzeba podnieść o około 25–30%; dane dotyczące ogólnego potencjału sił ukraińskich za: J. Wolski, *Ukraina. Raport z walk 8 stycznia 2023. Bachmut, Soledar i „Słoń w pokoju”*, Youtube, <https://www.youtube.com/>, 8.01.2023 (10.01.2023).

³⁶ Poza wszystkimi innymi czynnikami młodzi i aktywni członkowie społeczności polskiego pochodzenia stanowili nieproporcjonalnie dużą część Ukraińców przebywających w Polsce przed wojną. Wynikało to ze znajomości języka, łatwości asymilacji kulturalnej, studiów w ojczyźnie przodków.

grupy obywateli Ukrainy polskiego pochodzenia. W przypadku obywateli Polski nadal utrzymywała się zdecydowana przewaga osób starszych, najczęściej doświadczonych żołnierzy lub członków sił specjalnych. To oni dominowali pośród przybyszy z Polski (i pozostałych państw świata).

W opisywanej grupie bezwzględnie przeważali mężczyźni, w przebadanych źródłach odnaleziono ślady jedynie po dwóch kobietach czynnie (ale nie bezpośrednio na froncie) zaangażowanych w pierwszą fazę konfliktu zbrojnego. W okresie pełnowymiarowym niewątpliwie przedstawicielki mniejszości polskiej trafiały do sił zbrojnych Ukrainy i służyły w jej formacjach (także na pierwszej linii). Wynika to bezpośrednio z odpowiednich zapisów prawa ukraińskiego, które daje taką możliwość. Obecnie nie sposób jednak powiedzieć niczego więcej na ten temat. Nie ma również żadnych potwierdzonych informacji o udziale Polek w formacjach ochotniczych wystawianych na Ukrainie po 24 lutego 2022 r.

Wojna z Rosją z punktu widzenia Ukrainy była bez porównania większym wyzwaniem od ATO. Od jej przebiegu zależało samo istnienie państwa jako samodzielnego kraju, toteż i zaangażowanie społeczeństwa ukraińskiego w jego obronę wielokrotnie przekraczało to z lat 2014–2022.

Schemat 1. Znaczenie wojny z Rosją, czyli o co walczy Ukraina po 24 lutego 2022 r.

Źródło: opracowanie własne.

Takie same cele mieli również przedstawiciele mniejszości polskiej nad Dnieprem. Jej członkowie spełniali swój obywatelski obowiązek w okresie „pełzającej” wojny i wykonują go również obecnie. Ich wkład i przekonania niewątpliwie przyczyniły się do przetrwania Ukrainy. Potrzebę wspierania, a nie przeciwstawiania się Ukraińcom – jak się wydaje – rozumiała również większość obywateli Polski, o czym świadczy nie tylko poświęcenie Polaków walczących bezpośrednio na froncie, ale przede wszystkim sposób, w jaki przyjmowali uciekinierów z Ukrainy, oraz stałe wsparcie dla tego kraju w jego walce z wrogiem ze wschodu.

Nie ulega wątpliwości, że powyższe ustalenia stanowią jedynie wstęp do dalszych, pełnowymiarowych badań nad udziałem Polaków i osób polskiego pochodzenia w opisywanych walkach. Będą one możliwe dopiero wiele lat po zakończeniu działań militarnych, kiedy zniesione zostaną aktualnie obowiązujące restrykcje informacyjne i będzie odtajniona przynajmniej część wytworzonej dokumentacji wojennej.

Bibliografia

- ann/belsat.eu, *Polak walczy w Donbasie przeciwko Ukraińcom. Zgodnie z prawem obywatel naszego kraju nie może służyć w armii innej niż nasza*, wPolityce.pl, <https://wpolityce.pl>, 20.08.2016 (16.12.2022).
- Barejka P., *Ilu Polaków walczy w ukraińskiej armii? Mamy najnowsze dane z MON, ale to tylko ulamek*, Wprost, <https://www.wprost.pl>, 13.04.2022 (16.12.2022).
- Bojanowicz R. [oprac.], *Ukraina: Dwoch Polaków zginęło w wojnie z Rosją*, Forsal.pl, <https://forsal.pl>, 5.12.2022 (16.12.2022).
- Bonusiak A., *Rzecz o działalności politycznej mniejszości polskiej na Ukrainie (1988–2018)*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, 2020, nr 2.
- Bonusiak A., *Ukraińscy Polacy wobec konfliktu na Ukrainie (2013–2015)*, „Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny”, 2016, nr 1.
- Czawaga K., *Polak Marian Matusz z Mościsk zginął w obronie Ukrainy*, „Kurier Galicyjski”, 2022, nr 21.
- Dębicka A., *Konflikt na Donbasie oczami Polaka z Żytomierza*, Kresy.wm.pl, <https://gazetaolsztynska.pl>, 18.11.2014 (28.03.2020).
- Dłużniewski I., *Pozdrowienia z piekła*, „Słowo Polskie”, 2015, nr 1.
- Dziurdzińska N., *Polak zginął w wojnie w Ukrainie*, Polska Agencja Prasowa, <https://www.pap.pl/> 2.11.2022 (16.12.2022).
- FA, KOAL, *Nie żyje Polak walczący na Ukrainie. Był zawodnikiem MMA*, Tvp.Info, <https://www.tvp.info> 24.07.2022 (16.12.2022).
- FK, *Polak pochodzący z Gdańska zginął na wojnie z Rosją*, Trójmiasto.pl, <https://www.trojmiasto.pl/>, 11.11.2022 (16.12.2022).
- Furmańczyk D., Parafinowicz Z., Potocki M., *Międzynarodowa wojna w Donbasie. Polacy walczą po stronie Rosji*, Forsal.pl, <https://forsal.pl>, 30.09.2014 (16.12.2022).
- Iszczuk W., *Wojna oczami Polaka*, Portal Społeczno-Polityczny Jagiellonia.org, <https://jagiellonia.org>, 10.04.2017 (16.12.2022).

- Iszczuk W., Dębicka A., *Ostatni bój Polaka z Żytomierza pod Kramatorskiem*, SŁOWO POLSKIE, <https://slowopolskie.org>, 9.10.2014 (24.04.2022).
- Jb, *Potomkowie Polaków giną za Ukrainę: Igor Branowicki. Spotkanie w ambasadzie*, BELSAT, <https://naviny.belsat.eu>, 26.01.2019 (7.01.2023).
- Junko J., *Polacy giną za Ukrainę*, FORSAL.PL, <https://forsal.pl>, 5.12.2022 (16.12.2022).
- K. B., *W Donbasie zginął Polak walczący w Międzynarodowym Legionie Obrony Ukrainy*, Wnet.fm, <https://wnet.fm> 21.07.2022 (16.12.2022).
- Klimecki M., *Krym, Donieck, Ługańsk 2014–2015*, Warszawa 2021.
- Klimecki M., Karpus Z., *Czas samotności. Ukraina w latach 1914–2022*, Warszawa 2022.
- Книга Пам'яті Полеглих За Україну. В Книзі враховані всі бойові та більшість не бойових втрат, яких зазнала Україна в зоні проведення АТО/ООС За станом на 1 грудня 2021 р.*, MEMORYBOOK, <https://memorybook.org.ua>, 1.12.2021 (7.01.2023).
- Kondolencje „Tęcza Żytomierszczyzny”*, 2022, nr 3, s. 11.
- Lichnerowicz A., *Kim jest Polak, który walczy w Donbasie po stronie ukraińskiej*, POLITYKA, <https://www.polityka.pl>, 4.03.2015 (16.12.2022).
- Lichnerowicz A., *Polak walczy w Donbasie po ukraińskiej stronie. „Nie jestem najemnikiem. Jestem idealistą. Nikt mi nie płaci. To taki wolontariat”* [ROZMOWA], TOK.FM, <https://www.tokfm.pl>, 3.03.2015 (16.12.2022).
- Miciński F., *Żaloba na Greczanach*, „Słowo Polskie”, 2014, nr 8, s. 8.
- Miciński F., *Żaloba na Hreczanach*, „Kurier Galicyjski”, 2014, nr 13, s. 7.
- Miciński F., *Żaloba w Hreczanach*, Kurier Galicyjski, <https://kuriergalicyjski.com>, 17.07.2014 (9.05.2022).
- Panteluk S., *Robił to co uważał, że trzeba zrobić natychmiast. Rozmowa z matką Tomaszka*, „Dziennik Kijowski”, 2022, nr 12, s. 1, 6, 7.
- Pipała A., *Dwóch Polaków zginęło w Ukrainie na froncie wojny z Rosją*, Bankier.pl, <https://www.bankier.pl>, 5.12.2022 (16.12.2022).
- Polak walczący na Ukrainie w Mariupolu wypuszczony z rosyjskiej niewoli – Opowieści z wojny*, Youtube, Studio Wschód, <https://www.youtube.com>, 6.10.2022 (16.12.2022).
- Polak zginął w Ukrainie. Dramatyczne doniesienia z Donbasu*, newsbook, <https://newsbook.pl>, 21.07.2022 (16.12.2022).
- Polscy ochotnicy polegli na Ukrainie*, „Słowo Polskie”, 2022, nr 12.
- Potomkowie Polaków oddają życie za wolność Ukrainy: Igor Branowicki* (WIDEO), Portal Społeczno-Polityczny Jagiellonia.org <https://jagiellonia.org> 26.01.2019 (22.10.2021).
- Redakcja, *Zginął, broniąc Ojczyzny*, „Słowo Polskie”, 2014, nr 7.
- Szelepa W., *Bohaterowie nie umierają! Ostatni bój Pawła Jaszczuka*, Mozaika Berdyczowska. Charytatywne kulturalno-oświatowe pismo, <https://mozberd.com.ua>, 20.10.2014 (9.05.2022).
- Szelepa W., *Ostatni bój Pawła Jaszczuka*, „Mozaika Berdyczowska”, 2014, nr 4.
- Szopa M., *„Rosjanie nam się nie przedstawiali”. Polak na pierwszej linii w Donbasie* [WYWIAD], Defence24, <https://defence24.pl>, 4.10.2022 (16.12.2022).
- Tragiczne wieści. Nie żyje Polak, który walczył w Ukrainie*, O², <https://www.o2.pl> 21.07.2022 (16.12.2022).
- Wermińska L., *Wybór*, „Mozaika Berdyczowska”, 2022, nr 4.
- Wolski J., *Spokojnie o wojnie. Czy Rosja zaatakuje Polskę?*, Warszawa 2022.

Wolski J., *Ukraina. Raport z walk 8 stycznia 2023. Bachmut, Soledar i „Słoń w pokoju”*, Youtube, <https://www.youtube.com/>, 8.01.2023 (10.01.2023).

Wyrwał M., *Polak na wojnie z Rosją. „Wylewałem krew z butów”*, Onet, <https://onet.pl/>, 3.11.2022 (16.12.2022).

Wyrwał M., *„Za wolność waszą i naszą”. Polacy na wojnie z Rosją*, Onet, https://onet.pl, 25.11.2022 (16.12.2022).

From ATO to War. Poles and representatives of the Polish minority in Ukraine, in the fighting in eastern Ukraine

Abstract

The article describes the process of involvement of Poles and Ukrainian citizens of Polish origin, in the direct hostilities taking place in Ukraine since 2014. The subject of analysis was the fate of soldiers and volunteers and members of paramilitary formations fighting against separatists and Russia. In order to conduct the research, materials available in the Polish-language media and existing literature on the subject were used. It was conducted using research methods characteristic of press studies, history and political science. The article presents the results of the research and proves that the Polish contribution to the struggle after just a few months of regular war was greater than during the eight-year "creeping" conflict. At the same time, it was concluded that, due to the military operations that are still ongoing, it is not possible to determine the precise dimension of the Polish contribution and that final determinations in this regard will be possible only after the end of the war.

Keywords: war, Poles, Ukraine, Russia, separatists